

Bevlogen prikkebenen van Zuid-Kennemerland

C. VAN DEURSEN EN P. KAN

In 1989 verscheen de Atlas van de Nederlandse Dagvlinders. De in deze atlas gepresenteerde resultaten van inventarisaties en collectieopnamen geven een indruk van de vooral neerwaartse ontwikkeling van de eens zo algemene dagvlinders in Nederland. Van sommige soorten wordt duidelijk dat ze in acuut gevaar van uitsterven verkeren, van andere dat ze stilletjes uit ons land zijn verdwenen. In Zuid-Kennemerland werd toen nog nauwelijks stelselmatig naar dagvlinders gekeken.

In 1990 werd door de Vlinderstichting in het kader van de landelijke dagvlindermonitoring een vlindertelroute in het Middenduin te Overveen vastgesteld. Hierbij wordt volgens vaststaande methodieken van april tot oktober minimaal eens per week een vaste route gelopen, waarbij zowel weersgesteldheid als waargenomen vlinders worden genoteerd. Na twee jaar monitoren en op basis van de Vlinderatlas leek het duidelijk dat verschillende vlindersoorten het zelfs in de duinen moeilijk hadden. Om de oorzaken te achterhalen zou echter uitgebreider en diepgaander onderzoek nodig zijn. Vragen waren er te over, zoals bijvoorbeeld: zijn vergrassing en verdroging van de duinen verantwoordelijk voor het verdwijnen van waard- en/of nectarplanten van kwetsbare vlindersoorten, of zou een verkeerd moment of een verkeerde wijze van maaien een belangrijke oorzaak daarvan zijn?

Onderzoek

Om deze vragen en nog vele andere te beantwoorden was het zaak met meer mensen methodisch en op regelde tijden waarnemingen te gaan doen en deze systematisch vast te leggen. Vraag was alleen hoe dit werk te ondernemen, te coördineren en, zeker in de aanvang, te begeleiden? Samen met de Vlinderstichting en de KNNV werd december 1991 een plan de campagne gemaakt. Er kwam een driemanswerkgroep die het totale werk zou coördineren. De verschillende eigenaren van natuurterreinen in Zuid-Kennemerland werden benaderd met de vraag of ze belangstelling hadden voor het te starten dagvlinderonderzoek en of ze dit ook financieel wilden ondersteunen.

Na eerste verkenning werd nagedacht welke telroutes er zoal zouden moeten worden samengesteld om een betrouwbaar beeld te krijgen van de ontwikkelingen in de Zuidkennemer dagvlinderstand. Er werden daartoe in overleg met de terreinbeheerders in geheel Zuid-Kennemerland 28 telroutes uitgezet, van de zeereep tot in de binnenduinstrand en van IJmuiden tot de Zilk.

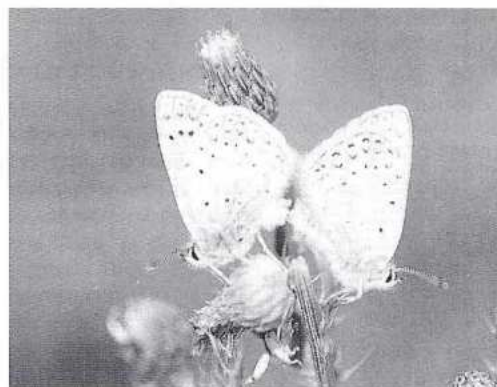
De routes werden zowel in door vee begraasde als onbegraasde gebieden gesitueerd om met name de verschillen in dat beheer te verduidelijken. Liefst 78 mensen waren bereid om aan het project mee te werken, waardoor alle uitgezette routes gedurende de hele monitoringperiode gelopen konden worden, óók tijdens de vakanties.

Instructies

Wat nu volgde, was waarschijnlijk het allermoeilijkste van het gehele project. Hoe viel te bereiken dat alle waarnemers ook de juiste waarnemingen deden? Deze vraag knelde temeer daar enkele medewerkers letterlijk voor het eerst van hun leven naar vlinders zouden gaan kijken.

Hoewel dat uiterst tijdrovend was, werd toch gekozen voor een goede instructie. In de maand februari vond een kennismaking plaats, waarna er van april t/m september maandelijks een bijeenkomst gehouden werd met alle tellers. Tijdens deze avonden werd nadruk gelegd op de soorten die men in de komende tijd zou kunnen verwachten, waarbij voor moeilijkere soorten uitvoerige instructie werd gegeven hoe deze definitief konden worden herkend. Verder werd ingegaan op problemen die individuele medewerkers ontmoetten tijdens hun waarnemingen. Als uiterste ondersteuning werd door vlinderexperts niet alleen steekproefsgewijs een aantal gelopen telroutes nogmaals geïnventariseerd, maar bovendien werd in twijfelgevallen met de betrokken waarnemer(s) overlegd om desnoods gezamenlijk de eerder gedane waarneming te verifiëren. Bij alle instructies werd gebruik gemaakt van diamateriaal dat van verschillende kanten werd aangereikt.

Problemen of onduidelijkheden over de te lopen routes en de wijze van waarnemen bleken snel op te lossen. De verstrekte beeldinformatie en de per-

soonlijke toelichting van inleiders of van andere medewerkers brachten alle betrokkenen vrij spoedig op een gelijk kennisniveau.

Resultaten

Wat heeft dit eerste waarnemingsjaar nu opgeleverd? Het aantal met zekerheid waargenomen soorten dagvlinders bedraagt 29. Opvallende waarnemingen waren o.a. de Aardbeivlinder en de Bruine eikepage. Deze vlinders zijn in deze eeuw in Nederland sterk in aantal achteruit gegaan. Het was dan ook verrassend om zowel de Aardbeivlinder als de Bruine eikepage in het hele gebied aan te treffen, ook al was het dan wel in kleine aantallen. Ook de Duinparelmoervlinder is tegen de verwachting in binnen het gehele gebied in redelijke aantallen waargenomen. De Gehakkelde aurelia is na bijna 15 jaar in 1992 ook weer in de binnenduinstrand van vrijwel heel Zuid-Kennemerland waargenomen. Door de gunstige zomers van de laatste jaren breidde de soort zich vanuit het zuiden weer uit tot de kuststrook. De verspreiding van het Koevinkje was eveneens veel groter dan aanvankelijk werd verwacht. Ook is dit jaar het Bont zandoogje na jaren weer op een aantal plaatsen waargenomen. Een ander opvallend verschijnsel was het massale optreden in mei van de Kleine vuurvvlinder (meer dan 79 exemplaren in een telroute!) in de Amsterdamse waterleidingduinen. Dat heeft veel vragen opgeroepen, temeer omdat uit de gebieden ten noorden van de Zandvoortselaan (Heemstede-Zandvoort) slechts twee meldingen van die soort uit dezelfde periode zijn ontvangen. Opmerkelijk is dat exemplaren van de tweede generatie wel over het gehele gebied zijn waargenomen, maar nergens meer in zulke grote aantallen. Andere opmerkelijke maar niet door fotomateriaal bevestigde waarnemingen waren twee onafhankelijke meldingen van het Boswitje uit gebieden die dicht bij elkaar zijn gelegen. Helaas konden deze waarnemingen ook na langdurig zoeken door me-

Algemene soorten in Zuid-Kennemerland waren in 1992:

Zwartspriddikkopje, Groot dikkopje, Klein koolwitje, Klein geaderd witje, Icarusblauwtje, Atalanta, Kleine vos, Dagpauwoog, Landkaartje, Kleine parelmoervlinder, Bruin zandoogje.

Minder algemeen waren in 1992:

Groot koolwitje, Citroenvlinder, Oranjetipje, Eikepage, Bruin blauwtje, Distelvlinder, Argusvlinder, Hooibeestje, Heivlinder.

Vlinders die het (ook in 1992) moeilijk hadden zijn:

Geelspriddikkopje, Boomblauwtje.

Dagvlindersoorten die na 1980 niet meer in het duingebied van Zuid-Kennemerland werden waargenomen zijn: Kommavvlinder, Sleetdoornpage, Bruine vuurvvlinder, Grote vos, Rouwmantel, Zilveren maan, Grote parelmoervlinder.

dewerkers van de Vlinderstichting niet bevestigd worden. Ook verschillende waarnemingen van het Heideblauwtje konden dit jaar nog niet "hard" gemaakt worden. Dit geldt eveneens voor waarnemingen van het Oranje zandoogje uit het landgoed Koningshof, die volgend jaar echter misschien wel bevestigd kunnen worden. Verder kwamen er verschillende meldingen binnen van "Grote vuurvvlinders" uit de Amsterdamse waterleidingduinen. Die staan overigens niet op zich, want ook uit de omgeving van Den Haag zijn dergelijke meldingen ontvangen. Naar de oorzaak van de aanwezigheid van deze erg standplaatstrouwe soort zo ver buiten zijn eigenlijke biotoop bestaan diverse theorieën. Het loslaten van dieren door vlinderkwekers wordt niet uitgesloten.

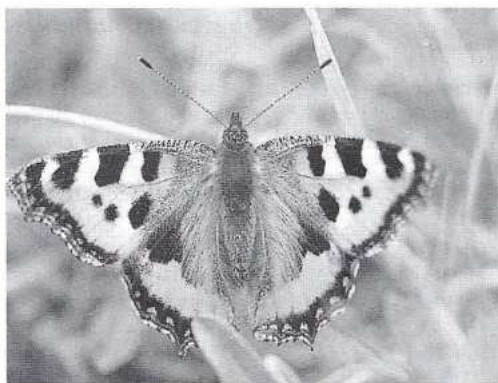
Vervolg

Hoe gaat het nu verder? Wat hebben we met elkaar bereikt en wat valt daaruit te leren? Welke vlindersoorten trokken profijt van begrazing en welke juist niet? Welke verschuivingen in vlinderpopulaties zijn er opgetreden in de afgelopen decennia, en zijn daarvoor duidelijke oorzaken aanwijsbaar? Kunnen beheerders in het algemeen echt iets doen aan het meer vlindervriendelijk maken van hun beheer?

De initiatiefnemers zien zich duidelijk geplaatst voor tal van onderzoeksvragen. Deze en andere vragen zullen deze winter op een rijtje worden gezet. Een ding is intussen zonneklaar. Vlinderen is meer dan een bevrologenheid van prikkebenen, en vlinders kijken meer dan een interessante hobby. Vlinders waarnemen kan zeer direct bijdragen aan de verbetering van ons milieu omdat juist vlinders, en andere insecten, barometers zijn van de kwaliteit van onze omgeving.

Chris van Deursen is medewerker Beleidsvoorbereiding Natuurbeheer van de NV PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland te Bloemendaal. Pieter Kan is afgestudeerd aan "De Witte Lelie" in Amsterdam en werkt als docent biologie voor de gemeente Haarlem.

Links boven: Icarusblauwtje, parend en eileggend in de Zanderij bij Midden-duin (foto: C. van Deursen).
Links onder: Koevinkje (foto: C. van Deursen).

Rechts boven: Kleine vos (foto: C. van Deursen).
Rechts onder: Citroenvlinder (foto: C. van Deursen).